

DRUŽBENA STRUKTURA

Opredelitev družbene strukture

Posamezni deli družbene strukture se oblikujejo na podlagi družbenega delovanja ljudi, ko torej vstopajo v določene odnose z drugimi. V te se ponavadi vključujemo po določenih pravilih, ki so ustaljena in se ponavljajo. To pomeni, da je družbeno delovanje predvidljivo in organizirano v določen sistem.

Družbena struktura: razmeroma stabilne celote, sistemi družbenih odnosov, vlog, statusov, skupin, organizacij in institucij, v katere se posamezniki rodijo in socializirajo. Gre za ponavljajoče se vzorce družbenega delovanja, kije predvidljivo in organizirano v določen sistem. Zato družbeno strukturo opredeljujemo kot sestavljenost in urejenost družbenega življenja, ki poteka po določenih pravilih.

Posamezniki v številnih medsebojnih interakcijah in odnosih upoštevajo različna pravila, družbene norme, po katerih se ravnaajo. V družbeno življenje vstopajo kot delujoče osebe, ki povratno vplivajo na strukturo družbe. Strukturo ustvarjajo z individualnim delovanjem.

Družbeni odnosi

Temeljna pogoja za vzpostavitev družbenega odnosa sta socialna interakcija in komunikacija.

Socialna interakcija: zajema vse procese, ki se dogajajo med posamezniki ali skupinami.

Komunikacija: sporazumevanje, izmenjava informacij.

Družbeni odnos: temeljna pojavna oblika različnih oblik medčloveškega povezovanja in združevanja. Njegova temeljna značilnost je delovanje pripadnikov družbe v medsebojnih interakcijah in komunikacijah. Zato je to temeljni strukturni element družbe. Določeni odnosi so dokaj ustaljeni in predvidljivi.

Združevalni ali konjunktivni **odnosi:** sodelovanje, prilagajanje (skupni cilj in zadovoljevanje potreb) in asimilacija (izguba lastne identitete, prpoznavnosti).

Razdruževalni ali disjunktivni **odnosi:** tekmovanje (zavzamejo se za dobrine, ki so omejene), nasprotovanje (onemogočiti drug drugemu, da bi dosegli svoje cilje)in konflikt (posameznik želi nasprotniku v celoti preprečiti, da bi dosegel svoj cilj).

Družbeni statusi

Družbeni status: položaj, ki ga posamezniki zasedajo v družbeni strukturi, v odnosu do drugih ljudi. So različno razvrščeni in vrednoteni družbeni položaji, s katerimi se povezujejo dobrine, kot so ugled, moč, oblast itd. Statusi so družbeno in kulturno opredeljeni.

Pripisani statusi: so razmeroma stalni in posameznik jih ne more spreminjati. V večji meri so bili značilni za predmoderne, tradicionalne družbe. Določajo jih dejavniki: spol, etnična pripadnost, slojevsko poreklo, verska pripadnost ... Določeni so z rojstvom in dedovanjem.

V modernih družbah vplivajo na pripisani status naslednji dejavniki:

- spol (glede na kulturo)
- etnična in rasna pripadnost (etnična stratifikacija)
- verska pripadnost (pride do izraza, kjer se religija povezuje z družbeno slojevitostjo, pogosto se prekriva z etničnimi ločnicami)
- družinsko poreklo (je v modernih družbah pomembna determinanta)

Pridobljeni statusi: statusi, na katere človek lahko vpliva in jih spreminja. Oblikujejo se pod vplivom osebne izbire in prizadevanj ter načrtnega delovanja. Najpomembnejša dejavnika sta izobrazba in poklic.

Ključni status: med seboj se prepletajo pridobljeni in pripisani statusi ter tvorijo življenjski status osebe. Ključni status je glavni status osebe, tisti, ki prevladuje nad drugimi in bistveno zaznamuje njeno življenje.

Statusni simboli: so zunanja znamenja, prek katerih lahko sklepamo o družbenem statusu posameznika. To so ponavadi materialne dobrine in življenjski slogi.

Družbene vloge

Družbena vloga: celota družbenih pravil, norm in pričakovanih vzorcev obnašanja in delovanja, ki se povezujejo z določenim statusom. Sestavlja jo niz pravil in norm, ki določajo, kakšno delovanje se pričakuje od posamezne osebe z določenim statusom. Vloge vnašajo v družbeno življenje red in predvidljivost.

Družbene vloge predstavljajo izrazito **dinamični vidik** družbene strukture. Različne vrednote, norme in s tem vloge smo v procesih socializacije ponotranjili do te mere, da se o njih sploh ne sprašujemo in jih bolj ali manj samodejno sprejemamo.

Po drugi strani pa so v dejanskem življenju ves čas navzoči tudi procesi zavračanja določenih vlog in oblikovanje novih – nobena družba se namreč ne bi mogla razvijati, če bi vsaka generacija samo prevzela obstoječe, ne da bi dodala kaj svojega.

Pomemben vidik družbenega življenja je njegova predvidljivost. Vendar pa ja prevzemanje družbenih vlog zapleten proces, ki ni vedno uspešen – v življenju posameznika se lahko pojavijo številni **konflikti in napetosti** v zvezi z izvajanjem družbenih vlog.

Konflikt znotraj vloge se pojavi takrat, ko oseba igra takšno vlogo, ki lahko v danih okoliščinah vključuje nasprotna pričakovanja. Ponavadi so primeri povezani z moralnimi dilemami oziroma etičnim vidikom izbire: pomembne so vrednote, ki so za osebo primarne.

Konflikt med vlogami se pojavi takrat, ko mora oseba igrati dve ali več družbenih vlog hkrati, vendar te vloge vsebujejo različna in tudi nasprotujoča si pričakovanja glede ustreznega ravnanja.

Lahko bi rekli, da je človek z vlogami preobremenjen. V takih primerih lahko pride do **opustitve vlog** in prevzemanje novih ter do soočenja z novo osebno identiteto.

Družbene skupine

Družbena skupina: tvorita jo dva ali več ljudi, ki so povezani z razmeroma rednimi družbenimi interakcijami in odnosi. Temelji predvsem na:

- skupni dejavnosti (izhaja iz specifičnih potreb, interesov, ciljev)
- vzajemni odvisnosti in medsebojnem vplivu
- komunikacijah, interakcijah
- odnosih, ki odražajo povezanost
- skupnih vrednotah, normah, prepričanjih in stališčih.
- Občutkih pripadnosti – pogoj za vzpostavitev skupinske identitete

Oblikovanje skupinske identitete: so procesi oblikovanja in vzdrževanja občutkov pripadnosti določeni skupini. Skupinska identiteta omogoča prepoznavnost določene skupine in razlikovanje od drugih skupin. Pomembna je etnična identiteta, v modernih

družbah je to predvsem narodna oz. nacionalna identiteta.

Lahko bi rekli, da ljudje svojo identitete gradimo v primerjanju z drugimi. Primerjamo pa se en le kot posamezniki z drugimi osebami, temveč tudi kot pripadniki določenih skupin z drugimi skupinami.

Družbeni agregati: večje ali manjše število anonimnih posameznikov, ki so začasno zbrani na istem mestu, so si torej na določenem prostoru fizično blizu.

Delitev na primarne in sekundarne družbene skupine je uvedel sociolog Cooley.

Primarne družbene skupine: so majhne in temeljijo predvsem na čustveni pripadnosti skupini in navezanosti posameznika nanjo. Prevladujejo odnosi ljubezni, bližine, zaupanja itd. imenujemo jih **neformalni** družbeni odnosi. V takih skupinah zadovoljujemo večino osebnih potreb. Ne smemo pa pozabiti na nasilje, različne zlorabe, kar posameznika bolj prizadene zato, ker gre osebne, intimne odnose. Družbena funkcija primarnih skupin je **socializacija**, hkrati pa tudi **družbeni nadzor**.

Sekundarne družbene skupine: so večje in zanje so značilni bolj neosebni in **formalno** urejeni odnosi. Zadovoljujejo se posebne potrebe, interesi, cilji. V njih ima posameznik določeno, **specializirano družbeno vlogo**. Ni intenzivnih vezi, pač pa so formalni odnosi, ki temeljijo na predpisih. Torej so **normirani**. Za njihovo kršenje so predvidene formalne sankcije.

Z označevanje skupin, kjer prevladujejo formalni odnosi uporabljamo izraz **formalne družbene skupine**, za ostale pa **neformalne družbene skupine**.

Družbene mreže in omrežja predstavljajo enega od načinov socialnega povezovanja. v družbi vzpostavljamo številne neformalne stike in odnose z drugimi. Ti odnosi lahko igrajo pomembno vlogo, saj prek njih pletemo socialno mrežo. Vsi socialni stiki in vezi predstavljajo **socialni kapital**: število in kakovost stikov, ki jih ima oseba preko socialnih mrež in ji olajšajo dostop do različnih virov in dobrin.

V postmodernih družbah naj bi začela prevladovati **omrežna organizacija družbe** pred hierarhično. Pomenila naj bi decentraliziranost na vseh ravneh dela in odločanja, sodelovanje posameznikov, fleksibilnost in prilagajanje, povezovanje itd.

Nekateri vidiki delovanja družbenih skupin

V sociologiji se je uveljavilo razlikovanje med skupinami, ki jim oseba pripada in se z njimi istoveti, so torej **lastne skupine** (navadno smo čustveno navezani in jim pripisujemo pozitivne lastnosti), in tistimi, ki jim oseba ne pripada oziroma se z njimi ne istoveti in so zanje **tuje skupine** (negativne lastnosti). To razlikovanje je vedno povezano z določenimi ločnicami. Temeljijo lahko na **prostorskem ločevanju** ali na **družbeni razdalji**.

Skupinska dinamika

Posameznega človeka, ki vstopa v družbo, lahko skupina že pričakuje, posamezniki pa lahko tudi na lastno pobudo ustvarijo svojo skupino, vendar po ustaljenih vzorcih. Vsaka skupina je nova tvorba z drugačnimi značilnostmi. Po Durkheimu skupine obstajajo kot družbena dejstva. Po drugi strani pa so skupine izrazito dinamične enote, v katerih poteka zapletene družbeno življenje. Skupinska dinamika je družbeno dogajanje v skupini.

Referenčne skupine

Pomembno vlogo za posameznika imajo tudi **referenčne skupine**: tiste, s katerimi se oseba najmočneje istoveti in so zanje vir najpomembnejših vrednot, stališč, norm pa tudi načinov čustvovanja, obnašanja in delovanja. To je lahko tudi skupina, ki ji posameznik ne pripada, ji pa želi pripadati.

Družbene organizacije

Večino življenja preživimo na organiziran način, zato mnogi sociologi govorijo od modernih družbah kot o družbah organizacije.

Družbene organizacije: so formalne družbene skupine, ki nastajajo zaradi doseganja jasno opredeljenih ciljev in zadovoljevanje posebnih družbenih potreb. Značilni so formalni načini vodenja, vstopni in izstopni pogoji za člane, posebno ime in razpoznavni znaki. Značilnosti:

- posameznik ima le eno izmed družbenih vlog
- članstvo je nadomestljivo
- organizacija so razmeroma trajne družbene tvorbe, značilni so hierarhični načini razporeditve odnosov

Birokratska organizacija: po Webru naj bi bile prevladujoče družbene institucije industrijskih družb. Njihove delovanje je racionalno. To predstavlja jasno opredeljene cilje in načine doseganja ciljev. Ta vrste delovanja je povezana s pravno-racionalno avtoriteto in jo tvorijo pravila, zakoni in predpisi. Po Webru naj bi imele prednost pred drugimi organizacijami, ker zagotavljajo točnost, hitrost, predvidljivost in učinkovitost. Ima pa tudi negativne plati: neosebni, birokratski odnos do strank, razosebljanje zaposlenih.

Birokratska organizacija temelji na načelih:

- jasno opredeljena delitev dela, jasni opis del in nalog za posamezno delovno mesto
- hierarhična struktura (odnosi nadrejenosti in podrejenosti, zagotavlja maksimalno učinkovitost dela)
- opravila in postopku temeljijo na sistemu abstraktnih pravil, vse odločitve so v pisni obliki, kar zagotavlja disciplinirano in odgovorno delo zaposlenih
- delo mora biti opravljeno nepristransko in brezosebno, brez čustev in strasti, ki bi ogrozala učinkovitost
- organizacija zaposluje uslužbence na podlagi posebnih znanj in kvalifikacij, kar zagotavlja strokovnost
- uslužbenec nima v lasti nobenega dela organizacije, delo je ločeno od zasebnega življenja

V sedanosti se pojavljajo procesi decentralizacije in preoblikovanja velikih organizacijskih birokratskih sistemov v bolj fleksibilne in demokratične enote. Uveljavljajo se sodobnejši načini vodenja: sodelovanje, skupinsko odločanje, demokratični odnosi itd. Poraja se **omrežna organizacija družbe**, ki nadomešča hierarhično.

V prihodnosti naj bi bili priča **virtualnim organizacijam**. Razvoj tehnologije omogoča povsem nov način povezovanja. več dela se lahko opravi kjerkoli in od koderkoli.

Pomemben vidik organizacijskega življenja predstavlja neformalna struktura odnosov, ki jo tvorijo neformalne skupine in socialne mreže na vseh ravneh organizacije. Pojavi se lahko delavska subkultura... organizacija je torej **splet formalne strukture in neformalnih vzorcev delovanja** zaposlenih.

Organizacije torej ustvarjajo lastno **organizacijsko kulturo**, ki je deloma odvisna od okolja, deloma pa temelji na posebnih vrednotah in normah. To krepi skupinsko identiteto.

Totalna organizacija: gre za organizacijo, v kateri so osebe izolirane od zunanjega sveta in od trajnih stikov in vezi z družino, sorodniki, prijatelji. Posameznikova dotedanja identiteta je nepomembna. Ima samo eno vlogo. Mora postati »nova« oseba.

Družbene institucije

Družbena institucija: predstavlja najširši, splošno veljavni sistem družbeno priznanih in varovanih vlog, odnosov in statusov, prek katerega poteka zadovoljevanje individualnih in

družbenih potreb. Je razmeroma trajna družbena tvorba, ki omogoča kontinuiteto družbenega življenja. Je strukturirana, saj je njena temeljna sestavina družbeni odnos in status, ki so hierarhično razporejeni v okviru skupin in organizacij. Prav tako so opredeljene družbene vloge. Celote odnosov in vlog v institucijah so družbeno priznane in varovane.

Zadovoljuje potrebe na področjih družbenega življenja, ki so za družbo ključnega pomena:

- reprodukcija vrste
- prenos znanj in spretnosti
- preskrba z materialnimi dobrinami
- upravljanje javnih zadev in izvajanje funkcij oblasti
- ohranjanje temeljnih vrednotnih usmeritev in zadovoljevanje duhovnih potreb
- opravljajo funkcijo družbenega nadzora in prisile

Poznamo:

- družinske in sorodstvene institucije (temeljna in glavna institucija)
- šolske institucije
- ekonomske institucije
- politične institucije
- kulturne institucije in religija

Te so nujne za preživetje različnih družb.